

Ἡ διδασκαλία τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν στήν Α΄ Λυκείου

Ζήση Α. Γκαράνη
Φιλολόγου

Γιὰ νά ἀσχοληθοῦμε μέ τά διδακτικά προβλήματα τοῦ μαθήματος τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν — στήν προκειμένη περίπτωση (τή διδασκαλία) τῶν Ἀρχαίων τῆς πρώτης Λυκείου ἀπό τό πρωτότυπο — πρέπει νά ἀκολουθήσουμε μιά μέθοδο, πού εἶναι ἡ σύζευξη τῆς ἐπαγωγικῆς καί ἐρμηνευτικῆς μεθόδου. Δηλαδή ἐπαγωγικά πρέπει νά διαπιστώσουμε μέ ἐντιμότητα καί εἰλικρίνεια τά βασικά προβλήματα πού ἀντιμετωπίζουμε στή διδακτική ἐργασία τοῦ Σχολείου σχετικά μέ τό μάθημα, πού γιά πρώτη φορά κληθήκαμε νά διδάξουμε τόν περσινό χρόνο, μέ βάση τά Νέα Προγράμματα. Πρόκειται γιά διδακτικό ἔργο, πού ἡ ἐπιτυχία του ἐξαρτᾶται λιγότερο ἀπό τό ἀντικείμενό του καί περισσότερο ἀπό τήν πρακτική του ἀντιμετώπιση. Ἡ μικρή ἢ μεγάλη ἐπιτυχία τοῦ ἐγχειρήματος δηλαδή, δέν ὀφείλεται μόνο στά ἀντικειμενικά δεδομένα, ἀλλά καί σέ μᾶς πού καλούμαστε νά κάνουμε μιά θεωρητική σχεδίαση ἐπιτυχημένη πράξη.

Μετά ἀπό αὐτά θά ἤθελα νά τονίσω ὅτι μέ τήν εἰσήγησή μου αὐτή δέν ἐπιδιώκω νά δώσω ἓνα καλούπι ἢ γιά νά τό πῶ πιό χοντρά, ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ ἡ ἔκφραση, νά καθιερώσω ἓνα ἀμετακίνητο μοντέλο διδασκαλίας τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν στήν Α΄ Λυκείου, ἀλλά ἓνα τρόπο προσέγγισης πού ἀποβλέπει στήν ὑλοποίηση τοῦ σκοποῦ τοῦ μαθήματος, ὅπως ὀρίζει τό Ἀναλυτικό Πρόγραμμα, πού μάλιστα τό ἐφαρμόσαμε, ὅπως θυμᾶστε, πέρσι στήν Α΄ Λυκείου πρὶν ἀκόμα μᾶς ἀνακοινωθοῦν οἱ μεθοδολογικές ὁδηγίες τοῦ Ὑπουργείου. Σύμφωνα μέ τό Α.Π. γενικός σκοπός τῆς διδασκαλίας τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσας καί Γραμματείας στό Λύκειο εἶναι ἡ εἰσαγωγή τῶν μαθητῶν στόν ἀρχαῖο Ἑλληνικό λόγο, ἡ ἐρμηνεία τῶν κειμένων σέ συνάρτηση μέ τή γλωσσική τους μορφή καί ἡ βίωση τῶν ἀξιῶν, πού περιέχονται σέ αὐτά... Σταματῶ στήν Α΄ Λυκείου, ὅπου ἀναφέρονται ἐπακριβῶς τά ἐξῆς: Εἰδικά στήν Α΄ Λυκείου ὁ σκοπός τῆς διδασκαλίας τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσας καί Γραμματείας εἶναι κατά κύριο λόγο γλωσσικός. Ἐπιδιώκεται νά εἰσαχθοῦν οἱ μαθητές στόν ἀρχαῖο λόγο καί νά ἐξοικειωθοῦν μέ τή λειτουργία του, ὥστε βαθμιαῖα νά ἀποκτήσουν τήν ἱκανότητα νά κατανοοῦν καί νά ἐρμηνεύουν τούς ἀρχαίους Ἑλληνες συγγραφεῖς ἀπό τό πρωτότυπο.

Γιὰ τό τελευταῖο σημεῖο διατηρῶ ἐπιφυλάξεις· νομίζω ὅτι ἔπρεπε νά τεθεῖ ὡς ἐπιδίωξη ἡ κατανόηση ἀπλῶν κειμένων ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων. Βέβαια δέ μπορῶ νά εἰσχωρήσω στό πνεῦμα τοῦ νομοθέτη πού μπορεῖ νά ἰσχυριστεῖ ὅτι τό «βαθμιαῖα» δέν ἀναφέρεται στήν Α΄ Λυκείου, ἀλλά στοχεύει στά ἐπόμενα δύο χρόνια τοῦ Λυκείου.

Καί ἔτσι ὅμως νά ἔχει τό πράγμα, οἱ ἐπιφυλάξεις μου παραμένουν. Θά προτιμοῦσα τουλάχιστον νά ὑπῆρχε μιά κλιμάκωση ἀπό τά ἀπλούστερα στά δυσκολότερα. Περνῶ τώρα ἀπό τή θεσμοθέτηση στήν ἐφαρμογή.

Πιστεύω ότι για την αξιοποίηση της αρχαίας ελληνικής πνευματικής κληρονομιάς είμαστε υποχρεωμένοι να προγραμματίσουμε την εφαρμογή των μέτρων στη σχολική πράξη. Για να γίνει όμως αυτό, χρειάζεται να καταφύγουμε στα σωστά όργανα, με ένα λόγο τα όργανα της υλοποίησης, που είναι τα νέα Αναλυτικά Προγράμματα του μαθήματος, τα κατάλληλα διδακτικά εγχειρίδια και οι δοκιμασμένες και αποδοτικές μέθοδοι διδασκαλίας. Για τον περσινό προγραμματισμό είχαμε στη διάθεσή μας ένα θεσμοθετημένο εγχειρίδιο, που δε στάθηκε δυνατό να φτάσει εγκαίρως στα χέρια καθηγητών και μαθητών, με αποτέλεσμα να μη μπορέσει ο καθηγητής να δει στο σύνολό της την ύλη που θα δίδασκε και να εκμεταλλευτεί όλες τις δυνατότητες που του δίνει το βιβλίο. Με βάση τα δεδομένα αυτά έπρεπε να αναζητήσουμε την αποδοτικότερη μέθοδο διδασκαλίας των αρχαίων Ελληνικών.

Πρώτη μας εργασία ήταν, γιατί έπρεπε όπωσδήποτε να φτάσουμε κάπου, να επισημάνουμε συστηματικά τις σοβαρές δυσκολίες που θα συναντούσαμε, αλλά και τα θετικά στοιχεία, που θα μας υποβοηθούσαν στο έργο μας.

Σαν πρώτο εμπόδιο αναφέρω τη σύγχρονη κρίση των ανθρωπιστικών σπουδών. Πριν από εκατό χρόνια οι ανθρωπιστικές σπουδές είχαν μεγάλη εκτίμηση παντού. Σήμερα όμως βλέπουμε μία διαφορετική εικόνα. Έπικρατεί μία πλήρης σύγχυση και παρακμή. Οι συνηθισμένες ερμηνείες αποδίδουν την παρακμή αυτή στις χρησιμοθηρικές τάσεις της σύγχρονης κοινωνίας. Το δεύτερο πολύ μεγάλο εμπόδιο είναι η ψυχολογική ύψη της έφηβικής ηλικίας σε συνδυασμό με τον κοινωνικό της περίγυρο.

Τά προβλήματα της έφηβικής ηλικίας δεν επιτρέπουν στους μαθητές να δουν τα κείμενα με τρόπο βιωματικό (συναίσθημα, συμπάθεια) και υπαρξιακό. Τά βλέπουν κατά τρόπο αντικειμενικό και επομένως ξένο και σε άχρησία για την καθημερινή τους ζωή (υπαρξιακή θεώρηση του μορφωτικού αγαθού). Η όρθολογιστική προσέγγιση των κειμένων έχει ως αποτέλεσμα: α) Τη χρησιμοθηρική θεώρησή τους. Οι μαθητές μάλιστα που θα ακολουθήσουν τον τύπο II δε μπορούν να καταλάβουν, γιατί να ασχολούνται σε μία μεγάλη ηλικία (16 ετών) με την εκμάθηση γραμματικών και συντακτικών τύπων, που δε θα τους χρειαστούν μελλοντικά· β) την υπαρξιακή υποβάθμιση της ελληνικής γλώσσας. Οι μαθητές λόγω της κρίσιμης ηλικίας και της άμεσότητας του προβλήματος των πανελληνίων εξετάσεων δε μπορούν να αντιληφθούν τό απέραντο βάθος και τη σπουδαιότητα της ελληνικής γλώσσας· γ) τον παραμερισμό στη χρονική συνέχεια της γλώσσας ανάμεσα σε μία παλιά εποχή (παρελθόν) και στη σημερινή (παρόν). Πέρα από αυτά ο μαθητής της Α΄ Λυκείου περισσότερο από τον άλλοτε μαθητή της Α΄ Γυμνασίου αναζητάει τό γιατί, όχι μόνο στην απασχόλησή του με τά κλασικά γράμματα, αλλά σε κάθε προσπάθειά του και είναι περισσότερο από άλλοτε βιαστικός για τό αποτέλεσμα, όταν δεν είναι αρνητικός για τή σκοπιμότητά του.

Και η διδασκαλία της γλώσσας τόν πρώτο χρόνο είναι βέβαια αναγκα-

στικά μιά περίοδος προετοιμασίας. Συνεπώς ή αντίδραση ή ή άνία καιροφυλαχτοϋν πίο επικίνδυνα. Τέλος έπισημαίνω τό λίγο χρόνο πού έχουμε στη διάθεσή μας (ένα διδακτικό έτος) γιά νά μπει ό μαθητής στην άρχαία γλώσσα, δηλαδή νά μάθει τή γραμματική και τό συντακτικό της και νά γνωρίσει ένα πλήθος βασικές λέξεις.

Άν όμως τά παραπάνω μπορούν νά θεωρηθοϋν ως πραγματικά εμπόδια στη διδακτική μας έργασία, ύπάρχει ένα σοβαρό άντιστάθμισμα άγαθών πλευρών πού πρέπει νά τίς εκμεταλλευτοϋμε. Υπάρχουν και πολλά θετικά στοιχεία, πού, άν χρησιμοποιηθοϋν σωστά και συστηματικά, θά καταστήσουν έφικτό τό βασικό στόχο τοϋ Άναλυτικοϋ Προγράμματος πού είναι ή εξοικείωση τοϋ μαθητή μέ τή λειτουργία τοϋ άρχαίου λόγου. Αυτό τό άντιστάθμισμα τών άγαθών πλευρών τό συναντοϋμε στους δέκτες άπό τή μιά πλευρά και στην ίδια τή γλώσσα άπό τήν άλλη.

Πρώτο θετικό στοιχείο: Οί μαθητές τής Α΄ Λυκείου είναι βέβαιο ότι διαθέτουν συλλογιστική και κριτική ικανότητα άνώτερη άπό τούς μαθητές τής Α΄ Γυμνασίου. Τά παιδιά τών 15-16 χρόνων πού γιά πρώτη φορά έρχονται σέ έπαφή μέ τό άρχαίο κείμενο, βρίσκονται στό στάδιο τής καθαρά λογικής σκέψης.

Δέν ύπάρχει άμφιβολία ότι αυτό βοηθάει τό παιδί τών 15-16 έτών νά άντιληφθει τό μηχανισμό τής άρχαίας γλώσσας και νά κατανοήσει τή δομή της. Π.χ. Στόν ύποτακτικό λόγο, μπορούμε νά μιλήσουμε γιά τίς ύποτακτικές σχέσεις στις όποιες στηρίζεται τό πλέγμα τών προτάσεων (σκοποϋ, χρόνου, τόπου, αίτίας, άποτελέσματος κ.τ.λ.) μέ άνταπόκριση άπό τά παιδιά. Επίσης μέ άφετηρία τίς προτάσεις, τά συντακτικά σύνολα γενικά, μέ τά όποια εκφράζεται τό περιεχόμενο ενός κειμένου, έχουμε τή δυνατότητα νά αναχθοϋμε στά γενικά συντακτικά σχήματα (βαθειές δομές), πού άποτελοϋν τό σκελετό κάθε πρότασης.

Δεύτερο θετικό στοιχείο: Οί μαθητές τής Α΄ Λυκείου, άν είναι άπαιτητικότεροι, είναι όμως ώριμότεροι μέ περισσότερη άντιληπτική ικανότητα και μέ περισσότερες λεξιλογικές και έννοιολογικές παραστάσεις. Τρίτο θετικό στοιχείο: Στό Γυμνάσιο έχουν διδαχτεί και γραμματική και συντακτικό τής νεοελληνικής πού έχει τίς ρίζες στην Άρχαία Έλληνική. Έτσι οί μαθητές έχουν άποκτήσει πολλά και χρήσιμα στοιχεία γιά τή διδασκαλία τοϋ νέου μαθήματος. Και ή σύγκριση μέ κάτι γνωστό κάνει πίο εύκολη τήν άφομοίωση τοϋ νέου. Γι' αυτό είμαστε ύποχρεωμένοι νά έπισημαίνουμε και νά χρησιμοποιοϋμε στη διδασκαλία μας τόσο τίς όμοιότητες στό λεξιλόγιο και στη μορφοσύνταξη, όσο και τίς διαφορές πού εμφανίζουν τά δύο αυτά γλωσσικά συστήματα, άν θέλουμε νά πετύχουμε στην προσπάθειά μας. Η άναφορά στά θετικά και στά άρνητικά στοιχεία πού παρουσιάζει ή διδασκαλία τοϋ Άρχαίου Κειμένου στην Α΄ Λυκείου μάς όδηγεί νά χρησιμοποιοϋμε τίς κατάλληλες μεθόδους γιά νά ξεπεράσουμε τά εμπόδια και νά ένισχύσουμε τούς παράγοντες, πού συντελοϋν ώστε ή προσέγγιση τοϋ Άρχαίου Κειμένου άπό τούς μαθητές νά μή γίνει τυπικά, παθητικά, αλλά οϋσιαστικά και ζωντανά.

Ἡ ἀποτελεσματικότητα τῆς μεθόδου θά καταστεῖ δυνατή, ἂν λάβουμε ὑπόψη μας ὅτι ἡ προσέγγιση τοῦ κειμένου περνάει ἀπό τέσσερις δρόμους: τό κείμενο, τό λεξιλόγιο, τή μορφολογία καί τή σύνταξη.

Ξέρουμε ὅτι οἱ τρεῖς τελευταῖοι δρόμοι ἀποτελοῦν τά ἐργαλεῖα μέ τά ὁποῖα θά εἰσχωρήσει ὁ μαθητής στό χῶρο τοῦ κειμένου. Αὐτό σημαίνει ὅτι, ἀφοῦ κανένα ἀπό τά τρία στοιχεῖα: λεξιλόγιο, μορφολογία, σύνταξη, δέν ἀποτελοῦν αὐτοσκοπό, ἐπιβάλλεται νά γίνει ἐπιλογή τῶν πιό κατάλληλων στοιχείων γιά τό στόχο μας. Γι' αὐτό ἀκριβῶς θεωρῶ ἀπαραίτητο σ' αὐτό τό σημεῖο νά σᾶς ἐκθέσω τόν τρόπο ἐργασίας γιά τήν προσέγγιση τῶν ἀρχαίων κειμένων κατά τό χρονικό διάστημα πού μεσολάβησε μέχρις ὅτου οἱ μαθητές πάρουν στά χέρια τους τό νέο ἐγχειρίδιο, γιατί πιστεύω ὅτι αὐτό θά βοηθήσει στήν ἐξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων.

Ἴσως μᾶς βοηθήσει νά προσανατολιστοῦμε πρός μιά ἐπανεξέταση τοῦ προβλήματος τῆς πρώτης ἐπαφῆς τῶν μαθητῶν μέ τά ἀρχαῖα κείμενα μέσα ἀπό ἕνα μεταβατικό στάδιο πού θά μπορούσε νά τοποθετηθεῖ στήν Γ' Γυμνασίου ἢ ἔστω στό δεύτερο τετράμηνο τῆς ἴδιας τάξης.

Οἱ σχετικές ὁδηγίες τοῦ Ὑπουργείου γιά τή διδασκαλία τῶν φιλολογικῶν μαθημάτων στό Λύκειο τονίζουν πολύ σωστά πῶς «ἀποφασιστική προϋπόθεση γιά τήν ἐπιτυχία τοῦ μαθήματος εἶναι νά ἐξασφαλιστεῖ τό ἐνδιαφέρον τῶν μαθητῶν γιά τό μάθημα καί νά διατηρηθεῖ ἀμείωτο» καί πῶς «δέ θά ἐπιτευχθεῖ μέ παραινέσεις, ἀλλά μέ τή μεθοδική καί εὐχάριστη διδασκαλία».

Μέ βάση τά στοιχεῖα αὐτά, ἀφοῦ ἐγχειρίδιο δέν ὑπῆρχε, προχώρησα στήν ἐπιλογή ἕξι θεμάτων:

Ἡ ἐπιλογή ἔγινε μέ βάση τό στόχο νά παρουσιαστεῖ ἡ ἑλληνική ζωή μέ τίς ὁμορφιές της, τίς ἀρετές καί τά προβλήματα της, ὥστε νά προκληθεῖ ἡ περιέργεια, τό ἐνδιαφέρον καί ἡ συγκίνηση στόν πρωτόπειρο μαθητή, γιά τό γλωσσικό ὕλικό πού θά τόν ἔκανε κοινῶν τῆς πραγματικότητας τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς· εἶναι εὐνόητο ὅτι ἕνας τέτοιος στόχος ἔπρεπε νά στηριχθεῖ στίς κάποιες ἀκουστικές ἐμπειρίες τῶν μαθητῶν πού προέρχονταν, τόσο ἀπό τό οἰκογενειακό, ὅσο καί τό πολιτιστικό περιβάλλον τους.

Ἔτσι κατέφυγα στήν ἐπιλογή κειμένων πού προσφέρονται γιά τήν ἀξιοποίηση αὐτῶν τῶν ἐμπειριῶν.

Τό πρῶτο κείμενο αὐτῆς τῆς σειρᾶς ἦταν ἡ παραβολή τοῦ Ἀσώτου ἀπό τό κατά Λουκᾶν Εὐαγγέλιο.

Ἐκεῖνο πού πρέπει νά διευκρινίσω εἶναι ὅτι οἱ φράσεις πού περιεῖχαν ὁποιοδήποτε τύπο τοῦ ρήματος εἰμί, καθώς καί ἄλλα ρήματα στήν ὀριστική τῶν διάφορων χρόνων ἢ ρηματικούς τύπους (ἀπαρέμφατο — μετοχή) ἦταν μέ κάπως πιό ἀραιά γράμματα. Καί τοῦτο, γιατί πιστεύω ὅτι ἡ διδασκαλία τῆς Γραμματικῆς πρέπει νά ξεκινάει ἀπό τό ρῆμα καί πιό συγκεκριμένα νά διδασχεῖ ὁ μαθητής τήν ὀριστική ὄλων τῶν χρόνων τῶν φωνηεντόληκτων ρημάτων, τοῦ δέ συντακτικοῦ ἀντίθετα πρός τά παραδοσιακά ἐγχειρίδια ἀπό τήν ἀπαρεμφατική σύνταξη, τά ἀπρόσωπα ρήματα, τίς μετοχές καί γενικά τά στοιχεῖα ἐκεῖνα ἀπό τά ὁποῖα χαρακτηρίζεται ἡ ἐσω-

τερική λειτουργία του λόγου — κάτι που οι συγγραφείς του εγχειριδίου τό λαμβάνουν υπόψη μέχρι ένα σημείο.

Ένα δεύτερο σημείο που πρέπει να διευκρινίσω είναι ότι από τό πολυγραφημένο κείμενο έλειπε τό λεξιλόγιο· τό μόνο που ζήτησα ήταν να γράψουν οι μαθητές τίς λέξεις που δέ γνώριζαν. Πρέπει να πω ότι οι λέξεις που τούς δυσκόλεψαν ήταν πολύ λίγες. Θά ήταν παράλειψή μου, πρίν προχωρήσω, να μήν αναφέρω ότι μέσα στό κείμενο αυτό τό τόσο γνωστό ύπάρχουν σχεδόν όλα τά πρόσωπα τής όριστικής του ένεστώτα και του παρατατικού του ρήματος· είμί, καθώς και πρόσωπα τής όριστικής άρκετών χρόνων διάφορων ρημάτων: π.χ. ούκέτι είμί άξιος κληθηναι υίός σου — σύ πάντοτε μετ' έμου εί — νεκρός ήν και άνέζησεν, άπολωλώς ήν και εύρέθη — ιδού, τσαυτα έτη δουλεύω σοι — Άναστάς πορεύσομαι κ.τ.λ.

Τό δεύτερο θέμα ήταν από τόν Αΐσωπο «Λύκοι και κύνες (στό τυπογραφικό οι φράσεις που περιείχαν τήν αναφορική άντωνυμία ός ήταν μέ άραιά γράμματα· π.χ. ούς φύλακας ή ποιμνη είχε, ών τοίς λόγοις έπίστευσαν). Πάντοτε φρόντιζα οι φράσεις να έχουν κάποιο ρηματικό τύπο που και αυτός ήταν μέ άραιά γράμματα.

Τό τρίτο θέμα ήταν από τά «Ήθικά του Πλουτάρχου» «Γέρων εν Όλυμπία». Έδω αναφέρω μόνον τουτο, γιατί μπορεί να μάς βοηθήσει.

Τήν πρώτη διδακτική ώρα οι μαθητές παρακολούθησαν προβολή διαφανειών και σλαΐτς, μέ θέμα από τήν Άρχαία Όλυμπία. Αυτό που έπακολούθησε μετά τό τέλος τής προβολής μέ συγκίνησε ιδιαίτερα. Οι μαθητές μέ βομβάρδισαν μέ χίλιες έρωτήσεις σχετικές μέ τούς άγώνες και τίς συνήθειες των άρχαίων, τήν τέχνη τούς κ.τ.λ.: από κει και πέρα ή διδασκαλία τής ένότητας τή δεύτερη ώρα έγινε σε μία πραγματικά όλως ιδιαίτερα εύχάριστη άτμόσφαιρα. Και θέτω τό άπλοϊκό έρώτημα: Μήπως είναι καιρός, κύριοι συνάδελφοι, ό όπτικός τρόπος να χρησιμοποιηθεί και από τούς φιλόλογους κάπως υπεύθυνα, τουλάχιστον κατά τήν παρουσίαση έστω μερικων βασικών όψεων του έλληνικού κόσμου;

Τό τέταρτο θέμα είναι από τούς Χαρακτήρες του Θεοφράστου και φέρει τόν τίτλο: «Χαρακτήρ αισχροκεροδούς». Επιλέχτηκε σε συνδυασμό μέ τή διδασκαλία του μαθήματος των Ν.Ε., όπου τήν ίδια περίοδο παρουσιάστηκε στην τάξη κείμενο από τούς Χαρακτήρες του Λασκαράτου, έτσι που ή παρουσίαση του κειμένου του Θεοφράστου έδωσε άφορμή για συγκριτική εξέταση και όδήγησε στη συναγωγή κατάλληλων συμπερασμάτων για τό μάθημα των εκθέσεων, όπου στην Α΄ Λυκείου οι χαρακτήρες έχουν κεντρική θέση.

Τό πέμπτο θέμα ήταν από τόν Ξενοφόντα: «Μυρίων Πορεία»: στό πολυγραφημένο κείμενο οι φράσεις που περιείχαν ρήματα στό μέσο παρατατικό ή σύνθετα του ρήματος είμί ήταν μέ άραιά γράμματα: π.χ.: δένδρον δ' ούδέν ένην — ένησαν δέ και δορκάδες — υπό των ίππέων έθηρεύετο.

Τό έκτο θέμα ήταν από τόν Ήρόδοτο και φέρει τόν τίτλο «Άρτεμισίας τέχνασμα». Τό κείμενο δόθηκε διασκευασμένο στην Άττική διάλεκτο.

Άπέναντι άκριβώς από τό λεξιλόγιο ύπάρχει μία εικόνα που παρουσιάζει

ζει τά πλοῖα τῶν Ἑλλήνων καί Περσῶν καί στό κέντρο ὑπάρχει τό πλοῖο τῆς Ἀρτεμισίας πού ἐμβολίζει κάποιο πλοῖο καί ὅπως χαρακτηριστικά λέγει ὁ Ἡρόδοτος: « Ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ ἡ ναῦς ἡ Ἀρτεμισίας ἐδιώκετο ὑπό νεῶς Ἀττικῆς· καί ἡ οὐκ ἔχουσα διαφυγεῖν, ἔμπροσθεν γάρ αὐτῆς ἦσαν ἄλλαι νῆες φίλαι, ἐνέβαλε νηί φίλιαν καί κατέδυσεν».

Μετά τήν παρουσίαση καί ἐπεξεργασία ἔθεσα στούς μαθητές τό ἐρώτημα: Μέ βάση τίς λέξεις καί τίς φράσεις τοῦ κειμένου ἀφηγηθεῖτε ὅ,τι βλέπετε στήν εἰκόνα.

Ἐρώτημα: Τό εἰκονογραφικό στοιχεῖο μήπως μπορεῖ νά χρησιμοποιηθεῖ καί στή διδασκαλία; Ἀνεξάρτητα ἀπό τή συμφωνία ἢ διαφωνία πάνω στή διδακτική πράξη πού ὁ καθένας ἀπό μᾶς ἀκολουθεῖ, προσωπική μου γνώμη εἶναι ὅτι τό εἰκονογραφικό στοιχεῖο πρέπει νά τό ἐκμεταλλευτοῦμε οὐσιαστικά, δηλαδή σάν οὐσιαστικό στοιχεῖο (μέσο) προσέγγισης τοῦ κειμένου. Γι' αὐτό κρίνω ἀναγκαῖο τό νέο ἐγχειρίδιο νά ἐμπλουτιστεῖ μέ ἀφθονο καί κατάλληλο εἰκονογραφικό ὑλικό, ὄχι μόνο γιά λόγους αἰσθητικούς, ἀλλά καί κυρίως οὐσιαστικούς, ὅπως ὑπογράμμισα πιό πάνω. Καί μιά πού ὁ λόγος γιά τό ἐγχειρίδιο, πρέπει νά πῶ ὅτι σέ ἕξη κεφάλαια (15, 28, 40, 53, 64, 74) δέν προσφέρει καμιά γνώση, ἀλλά ἐπαναλαμβάνει τίς γνώσεις, λεξιλογικές, γραμματικές, συντακτικές τῶν κεφαλαίων πού προηγήθηκαν ὡς ἐκεῖνο τό σημεῖο. Σ' αὐτό ἀκριβῶς τό σημεῖο διατηρῶ ἐπιφυλάξεις· νομίζω ὅτι οἱ ἐπαναλήψεις ἔπρεπε νά εἶναι περισσότερες, τουλάχιστον δέκα, καί οἱ ἀσκήσεις διεξοδικότερες, τό δέ κύριο βάρος νά πέσει στό λεξιλόγιο. Πιστεύω πῶς ἡ παράθεση ἱκανοῦ λεξιλογικοῦ θησαυροῦ εἶναι κάτι περισσότερο ἀπό ἀναγκαῖα. Νά ὑπάρχουν πίνακες περιφραστικῶν διατυπώσεων ἀπό τήν ἀρχαία στή νέα καί ἀντίστροφα, πίνακες συνωνύμων καί ἀντιθέτων ρημάτων, παράλληλες ἀσκήσεις λέξεων ἀρχαίας - νέας, γιά νά καταδειχθοῦν οἱ ὁμοιότητες καί διαφορές, ἀλλά καί γιά ἕνα ἄλλο κύριο λόγο, νά γίνει φανερή ἡ συνέχεια τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας.

Καί μιά πού μιλάμε γιά τήν ἑλληνική γλώσσα κρίνω σκόπιμο, παρά τίς ἐπιφυλάξεις πού μπορεῖ νά ὑπάρχουν, νά τονίσω καί τά ἑξῆς πάνω στό θέμα τῆς γλώσσας καί τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν γενικότερα:

Στίς μέρες μας τό θέμα τῆς μελέτης τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν δέ μπορεῖ νά τό δεῖ κανεῖς χρησιμοθηρικά ἀπό τήν ἀποψη τῆς οἰκονομίας ἢ τοῦ συγχρονισμοῦ τῶν ἐπιστημόνων. Τό θέμα τῆς μελέτης τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν ἀπό τό πρωτότυπο εἶναι πρόβλημα ὑπαρξιακό καί ἔθνικό γιά τοὺς Ἕλληνες. Ἡ ποιότητα τῆς γλώσσας ἐκφράζει τήν ποιότητα τοῦ ἥθους· σήμερα λέξεις - ἔννοιες χρησιμοποιοῦνται ὑποκριτικά, γιά νά καλύψουν τίς πιό ἀπαράδεκτες καταστάσεις· ἔννοιες σύμβολα ἀξιῶν ἀποβάλλουν βαθμιαία τό ἀντικειμενικό τους βάρος, τό δυναμισμό τους, τό ὑπαρξιακό τους φορτίο· ἡ γλώσσα δέ μπορεῖ παρά νά ἐξεταστεῖ σάν θέμα ὄντολογικό καί ἡ σύγχρονη Βαβέλ δέ σημαίνει τίποτα ἄλλο παρά τήν πτώση τοῦ λόγου, τήν ἀνυπαρξία τοῦ ὄντος, τή φθορά τῆς ἀλήθειας. Ἄν τό μέτρο τοῦ πολιτισμοῦ ἑνός λαοῦ εἶναι ἀνάλογο μέ τό μέτρο καλλιέργειας τῆς γλώσσας του, ἄς ἀναλογιστοῦμε τί σημαίνει ἡ προφητική ἀπόγνωση τοῦ Σεφέρη: « Ἴσως εἶ-

μαστε οί τελευταίοι πού μιλάμε ἑλληνικά».

Σ' αὐτό τό γλωσσικό κόσμο τῆς ἀσύδοτης ἐξέλιξης καί αὐθαιρεσίας πού φορεῖ τό ὄνομα «δημοτική», πρέπει νά σταθοῦμε μέ συναίσθηση εὐθύνης. Νά ἀποδεχθοῦμε τήν πορεία πρὸς τήν ἐξέλιξη καί τήν πρόοδο, νά καταστήσουμε τό παιδί ἱκανό ἐκφραστή τοῦ ἑαυτοῦ του μέ μιά γλώσσα πού νά τήν κατανοεῖ καί νά τήν πιστεῦει· νά παντρέψουμε μέσα στήν πρακτική τῆς ἀγωγῆς τοῦ παιδιοῦ τή διδασκαλία τοῦ νεοελληνικοῦ λόγου μέ τή διδασκαλία τοῦ Ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ λόγου. Μιά τέτοια στάση σημαίνει τόν ἀγώνα γιά τήν κατανόηση τοῦ φαινομένου τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας μέσα στούς αἰῶνες, τή γνωριμία τῶν ριζῶν καί τή διαπίστωση τῆς ἀλήθειας πῶς ἡ σημερινή γλώσσα δέν εἶναι ἕνας τυχαῖος τύπος ὁμιλίας πού ἀπαντᾷ σέ μιά χρηστική ἀνάγκη, ἀλλά ἕνα δέντρο μέ δυναμικούς καρπούς πού ἔχει τίς ρίζες του στόν Ἀρχαῖο λόγο. Μιά τέτοια στροφή πέρα ἀπό τό ὅτι σημαίνει ἐπιστροφή στίς ρίζες καί δέσιμο μέ τό ποτάμι ζωῆς τῆς ἑλληνικῆς παράδοσης, σημαίνει παράλληλα αὐτοβεβαίωση καί συνειδητοποίηση τῆς ταυτότητας τοῦ Νεοέλληνα.

Εἶναι ἐπομένως ἡ διδασκαλία τοῦ Ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ κειμένου ἐπιφορτισμένη μέ τήν εὐθύνη νά ζυπνήσει μέσα ἀπό τό κανάλι τοῦ γλωσσικοῦ φορέα καί ὄχι μόνο τοῦ νοηματικοῦ τήν ἐθνική συνείδηση καί νά ὀδηγήσει στό ἀγκάλιασμα τοῦ ἱεροῦ βράχου, τοῦ ἐκφραστή τῶν ἀξεπέραστων ἀξιών τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, γιά νά ἀντέξουμε, ὅταν οἱ διάφορες σκοπιμότητες μᾶς ἀπειλήσουν μέ τήν ἐθνική ἀλλοτρίωση ἢ τόν ἀφανισμό στό ὄνομα μιᾶς κάποιας εὐζωίας.

Μονάχα ἡ σωστή ἄσκηση στήν προσέγγιση κειμένων, ὅπου ἡ γραφή ἀντιστέκεται σέ ὅποιαδήποτε συμβατική ἐκδοχή τοῦ λόγου, δημιουργεῖ κριτήρια καί ὀξύνει τή δυνατότητα, γιά νά διακρίνουμε τή «σημαντική» τῆς κοινῆς ἐμπειρίας, τό λόγο πού σημαίνει καί ὑπηρετεῖ τήν προσωπική κοινωνία καί σχέση, ἀπό τή «σημαντική» τῆς ἀτομικῆς πληροφόρησης, τό λόγο τόν ὑποταγμένο στή χρηστική σκοπιμότητα καί ἐπομένως ἀνοικτό στήν ἀτομική αὐθαιρεσία. Ἄν οἱ δογματισμοί καί οἱ ἀκρότητες εἶναι σ' ὅλα τά πράγματα, σ' ὅλα τά θέματα ἀπαράδεκτοι, στή γλώσσα οἱ **δογματισμοί** εἶναι ἀσυγχώρητοι, γι' αὐτό δέν ὑπάρχει ἄλλος δρόμος, γιά νά ρυθμίσουμε τή σχέση μας μέ τή γλώσσα ἀπό τόν ἱστορικό. Γιατί ἡ γλώσσα ὑπάρχει, ζεῖ καί κινεῖται μέσα στήν ἱστορία καί πρέπει σάν λαός κοσμοϊστορικός νά πᾶμε ἐκεῖ μέσα, νά τήν ἀγαπήσουμε, νά τή μάθουμε καί νά τήν προβάλλουμε ὡς ἕνα ἀπό τά μεγάλα καί αἰώνια σύμβολα τῆς ζωῆς μας. Ἀπό τήν ἱστορία θά μάθουμε ὅτι ἡ ἑλληνική γλώσσα εἶναι ἡ μεγάλη ἰδέα τῆς ζωῆς μας καί ὅτι εἶναι μία καί ἀδιαίρετη ἀπό τήν ἀρχαιότητα μέχρι σήμερα. Γι' αὐτό ἂν ἀπό ἀβελτηρία ἢ ἀδεξιότητα χωρίσουμε τά νέα ἀπό τά ἀρχαῖα ἑλληνικά, χωρίς νά πάρουμε εἶδηση θά σπάσουμε τή σπονδυλική στήλη τοῦ ἔθνους. Μέσα στά κλασσικά κείμενα θά βροῦμε τίς ρίζες μας καί οἱ ρίζες αὐτές εἶναι μέσα σ' ὄλους τοὺς θεσμούς καί σ' ὅλα τά μεγάλα σύμβολα πού δημιούργησαν οἱ Ἕλληνες κατά τή διαδρομή τους μέσα στήν Ἱστορία. Εἶναι φανερό πιά πῶς αὐτή ἡ μάχη θά δοθεῖ σήμερα μέ

μεγαλύτερες θυσίες, για να ανακαλύψουν τα παιδιά μας αμεσα, στον πραγματικό της χώρο, τις αξίες που οικοδόμησαν μέσα στο χρόνο τους Έλληνες, να γνωρίσουν τον ίδιο τους τον έαυτο.

Αλλά είναι καιρός να επιστρέψω στο εγχειρίδιο της Α' Λυκείου. Στο Α2 μέρος του κειμένου δίνονται μικρές φράσεις, που φυσικά εξυπηρετούν κάποιο συντακτικό, γραμματικό και μεταφραστικό σκοπό. Θα ήταν σκοπιμότερο να αντικατασταθούν με γνωμικά και αποφθέγματα, κατάλληλα και για τους πιο πάνω σκοπούς; αλλά κυρίως, γιατί, όπως όλοι γνωρίζουμε, αποσκοπούν στην κατάδειξη της πλούσιας εμπειρίας και της έμβάθυνσης του αρχαίου κόσμου στα προβλήματα της ζωής. Και ακόμη, γιατί αυτή η λιτότητα και περιεκτικότητα των αρχαίων Έλλήνων είναι γνώρισμα του ελληνικού λαού από τα αρχαία χρόνια μέχρι σήμερα.

Εδώ τελειώνει το πρώτο μέρος της εισηγήσεώς μου, που έγινε στο σεμινάριο που οργάνωσε η Γ' Ανωτέρα Εκπ/κή Περιφέρεια Μ.Ε., για τους καθηγητές του Ανατολικού διαμερίσματος Αττικής το Νοέμβριο του 1980.

Το δεύτερο μέρος αποτελείται από τρεις διδακτικές ενότητες. Η επιλογή των κειμένων έγινε με τέτοιο τρόπο, θα έλεγα, ώστε να εμφανίσω τρεις διαφοροποιημένες μεθόδους διδασκαλίας αντίστοιχες με τις εξελικτικές φάσεις προόδου των μαθητών μέσα στο διδακτικό έτος.

Και οι τρεις τρόποι (μέθοδοι) περιλαμβάνονται στο υπό έκδοση σχετικό βιβλίο μου.

Κυριακίδης Δημήτριος τάξη Α2 γυμνασίου της Προτύπου Σχολής
Αναβρύτων. Θέμα: « Όδυσσέας και Κίκονες »